

Radarweg 60
1043 NT Amsterdam

www.tno.nl

T +31 88 866 50 10

TNO-rapport

TNO 2020 P10646

Samen lokaal in beweging: waardengedreven verandering en groei Eindverslag

Datum	24 april 2020
Auteur(s)	Nicole de Koning (TNO), Djoera Eerland (Buurkracht)
Aantal pagina's	11
Opdrachtgever	MVI-Energie
Projectnaam	Samen lokaal in beweging: waardengedreven verandering en groei (TESE117021)
Projectnummer	060.29507

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2020 TNO

Inhoudsopgave

1	Achtergrond	3
1.1	Inleiding	3
1.2	Doel van het project.....	3
1.3	Uitvoering.....	3
2	Beschrijving van het project	4
3	Resultaten	7
3.1	Rapportage “Samen lokaal in beweging: ingrediënten voor een waardengerichte aanpak”	7
3.2	Werkboek Samen Lokaal in Beweging.....	7
4	Uitvoering van het project en kennisverspreiding.....	8
4.1	Wijzigingen ten opzichte van het projectplan	8
4.2	Kennisoverdracht en publiciteit.....	8
5	Opvolging en doorontwikkeling.....	11

1 Achtergrond

1.1 Inleiding

De transitie naar duurzame energie verloopt op dit moment nog niet snel genoeg, onder andere doordat het investeren in duurzame maatregelen, of participeren in initiatieven tot verduurzaming geen prioriteit heeft in veel huishoudens. Lokaal opererende organisaties (zoals Buurkracht) die initiatieven ontplooiën voor verduurzaming, lopen hierdoor tegen stagnatie in adoptie en groei van energiemaatregelen aan.

Voor bewoners zijn er waarden (diepere psychologische behoeften die ten grondslag liggen aan gedrag) die meer urgentie en prioriteit hebben (bijvoorbeeld zekerheid van het hebben van een baan, en een prettige leefomgeving). Lokaal opererende organisaties, zoals Buurkracht, hebben behoefte aan een aanpak om nieuwe proposities in energie te formuleren die eveneens de urgente waarden van bewoners adresseren. Dit om verdere stagnatie in adoptie en groei te voorkomen en weer meer beweging te creëren en de energietransitie te versnellen.

1.2 Doel van het project

De doelstelling van het project “Samen lokaal in beweging: waardengedreven verandering en groei” (TESE117021) is het beter in staat stellen van lokaal opererende organisaties om nieuwe deelnemers te werven en nieuwe proposities (producten, diensten en processen of samenwerkingsverbanden) te ontwikkelen die aansluiten bij de urgente waarden van verschillende doelgroepen om zo de energietransitie te versnellen.

Hiertoe is in dit project een aanpak ontwikkeld die:

- 1) urgente waarden (de diepere psychologische behoeften die ten grondslag liggen aan gedrag) achterhaalt, gerelateerd aan de lokale leefomgeving;
- 2) sociale cohesie faciliteert gebaseerd op urgente waarden, en
- 3) nieuwe proposities helpt te ontwikkelen op basis van de waarden en de gefaciliteerde sociale cohesie, eventueel in nieuwe samenwerkingsverbanden.

1.3 Uitvoering

Het project is gestart op 5 maart 2018 en afgerond op 5 maart 2020. Het project is uitgevoerd door TNO (penvoerder) en Buurkracht/Enpuls BV. TNO is een onderzoeksorganisatie met de ambitie om de energietransitie te versnellen zodat Nederland in 2050 een energiehuishouding zonder CO₂ emissies heeft. Buurkracht is een initiatief van de Enexis groep om lokaal bewonersinitiatief op te wekken en te ondersteunen gericht op het verduurzamen van woningen en vindt haar basis mede in de inzichten die in de Blok voor Blok projecten zijn opgedaan. Per 1 december 2019 is Buurkracht een zelfstandige stichting en heeft als doel om mensen in buurten met elkaar te verbinden en ze te ondersteunen bij het verbeteren van de buurt, waarin energietransitie/verduurzaming nog steeds een prominente plek heeft.

2 Beschrijving van het project

In dit project hebben TNO en Buurkracht een aanpak ontwikkeld die:

1) urgente waarden (de diepere psychologische behoeften die ten grondslag liggen aan gedrag) achterhaalt, gerelateerd aan de lokale leefomgeving; 2) sociale cohesie faciliteert gebaseerd op urgente waarden, en 3) nieuwe proposities helpt te ontwikkelen op basis van de waarden en de gefaciliteerde sociale cohesie, eventueel in nieuwe samenwerkingsverbanden.

Dit project gaat verder dan gedragsbeïnvloeding of drijfverenonderzoek in alleen het energiedomein. Het levert een aanpak die focust op urgente waarden en het ontwikkelen van proposities die zich richten op een verbetering van de leefomgeving en/of persoonlijke situatie EN duurzaamheid. Hierdoor worden proposities voor burgers aantrekkelijker, zijn ze voor meerdere stakeholders en voor de maatschappij relevanter en versnellen ze de transitie richting duurzame energie.

Het project kende meerdere ingebouwde momenten voor reflectie en evaluatie. Zo zijn er onder meer twee Communities of Practice (CoP) uitgevoerd waarvoor externe ketenpartners en geïnteresseerden zijn uitgenodigd.

Het project bestond uit vier werkpakketten.

WP1. Analyse: waarden en aanpakken in lokale initiatieven

Door middel van deskresearch zijn verschillende manieren van waardenonderzoek verzameld en vergeleken. Hierbij is aandacht voor zowel verschillende waarden, en verschillende manieren om deze bij bewoners boven tafel te krijgen. Daarnaast wordt eerder onderzoek naar de succes- en faalfactoren van energietransities op lokaal niveau geanalyseerd.

Daarnaast zijn er interviews gehouden met Buurkracht en ketenpartners in lopende lokale initiatieven om inzichten te krijgen in succesvolle en minder succesvolle aanpakken die worden ingezet in lokale initiatieven. Er is gesproken met onder meer een lokale organisaties die initiatieven ondersteunt, gemeente, provincie en een universiteit.

Dit heeft geresulteerd in een beknopte rapportage met 1) een overzicht van bestaande methoden van waardenonderzoek, hun praktische toepassing en de voor- en nadelen; 2) huidige aanpakken in lokale initiatieven met de verschillende voor- en nadelen en 3) een overzicht van succes- en faalfactoren van lokale initiatieven.

De rapportage is te downloaden via:

<http://publications.tno.nl/publication/34636522/54arHx/TNO-2019-R10284.pdf>

WP2. Kortcyclisch ontwikkelen van de methoden en aanscherping op basis van praktijkresultaten

Op basis van de inzichten en resultaten uit WP1 (overzicht van bestaande methoden van waardenonderzoek en huidige aanpakken in lokale initiatieven) en de kennis van de partners die lokaal actief zijn, zijn de volgende methoden en middelen ontworpen:

- waardenscan om urgente waarden te identificeren;
- methode om de sociale cohesie te faciliteren (on- en offline);
- werkwijze om (nieuwe) creatieve proposities – waar energie een onderdeel van is - te formuleren.

Deze is kort cyclisch getoetst in de use cases (WP3). De use cases zijn uitgevoerd bij twee van de lokale initiatieven waarin Buurkracht tijdens de looptijd van het project actief is: Nij Beets en Zuiderburen-Hempens (Leeuwarden).

Daarnaast is er een evaluatieframework ontwikkeld dat onderdeel is van de methode.

- Deelresultaat: Een aanpak bestaande uit **methoden en middelen** om: 1) de waardenscan uit te voeren; 2) het ontstaan en groeien van de sociale cohesie te faciliteren (on- en offline); 3) (nieuwe) creatieve proposities – waar energie een onderdeel van is - op te stellen in samenwerking met ketenpartners; en 4) een evaluatieframework om de methoden en middelen te evalueren (WP3).

WP3. Aanpak toetsen in de praktijk

De in WP2 ontwikkelde waardenscan en de methoden om de sociale cohesie te faciliteren en (nieuwe) creatieve proposities te ontwikkelen zijn in dit werkpakket toegepast en geëvalueerd in de praktijk in twee use cases: Nij Beets en Zuiderburen-Hempens (Leeuwarden). Buurkracht implementeert de proposities in samenwerking met ketenpartners in de praktijk.

De leerervaringen die zijn opgedaan in de praktijk, zijn besproken en geanalyseerd door middel van twee Communities of Practice (CoP). Een CoP vond plaats gedurende de looptijd het project en één na afloop:

De eerste CoP vond plaats op 16 september van 14:00 – 17:00 uur bij TNO in Groningen. Er namen vier deelnemers deel aan deze CoP: een bestuurslid en een begeleider van lokale initiatieven van twee lokale energie coöperaties, een lid van een werkgroep duurzaam van een dorp en een beleidsmedewerker van een gemeente. Tijdens de CoP is de SLIB aanpak toegelicht en zijn de resultaten van de eerste use case (Nij Beets) besproken. Kennis en ervaringen zijn uitgewisseld om te leren van de wijze waarop andere initiatieven werken aan:

- Inzicht creëren in sociale cohesie en waarden
- Creëren van sociale cohesie
- Werken aan energievraagstukken vanuit sociale cohesie en waarden.

De tweede CoP vond plaats op 20 februari 2020 van 17.00 – 20.00 uur bij TNO in Groningen. Er namen vier deelnemers aan deze CoP deel: twee bestuursleden van

twee verschillende energie coöperaties, een projectleider energietransitie van een gemeente en een lid van een werkgroep duurzaam van een dorp.

Tijdens de CoP is de SLIB aanpak toegelicht en zijn de resultaten van de tweede use case (Zuiderburen-Hempens) besproken. De deelnemers hebben feedback gegeven op de SLIB aanpak. Kennis en ervaringen zijn uitgewisseld om te leren van praktijkcases.

- Deelresultaat: Aanbevelingen ten aanzien van herontwerp van de waardenscan en methoden om de sociale cohesie te faciliteren en tot (nieuwe) creatieve proposities te komen voor WP2 op basis van de resultaten van de evaluatie in praktijk en de CoP bijeenkomsten.

WP4. Disseminatie

In dit werkpakket is een beknopt communicatieplan opgesteld met een specificatie van de doelgroepen, de boodschap richting deze doelgroepen en de kanalen om deze doelgroepen te bereiken.

Op basis van dit communicatieplan zijn de resultaten vervolgens gedissemineerd.

De disseminatie wordt toegelicht in paragraaf 4.2.

3 Resultaten

3.1 Rapportage “Samen lokaal in beweging: ingrediënten voor een waardengerichte aanpak”

Als resultaat van “WP 1 Analyse: waarden en aanpakken in lokale initiatieven” is een beknopte rapportage “Samen lokaal in beweging: ingrediënten voor een waardengerichte aanpak” (april 2019) opgeleverd. Deze bevat het volgende:

1. een overzicht van bestaande methoden van waardenonderzoek, hun praktische toepassing en de voor- en nadelen;
2. huidige aanpakken in lokale initiatieven met de verschillende voor- en nadelen
3. een overzicht van succes- en faalfactoren van lokale initiatieven.

De rapportage is te downloaden via:

<http://publications.tno.nl/publication/34636522/54arHx/TNO-2019-R10284.pdf>

3.2 Werkboek Samen Lokaal in Beweging

De ontwikkelde aanpak is verwerkt in het werkboek Samen Lokaal in Beweging. Dit werkboek helpt lokaal opererende organisaties en initiatieven om in kaart te brengen wat mensen belangrijk vinden, hierbij aan te sluiten en zo enthousiasme en groei te creëren. Dit werkboek biedt houvast, met een handig stappenplan, voorbeelden, praktische tips en tools.

Het Werkboek is via verschillende websites te downloaden (zie Hoofdstuk 4).

4 Uitvoering van het project en kennisverspreiding

4.1 Wijzigingen ten opzichte van het projectplan

Use cases

Oorspronkelijk was Loppersum beoogd als een van de use cases. In de praktijk bleken hier geen mogelijkheden. Er is daarom gekozen voor use cases in Nij Beets en Zuiderburen-Hempens (Leeuwarden).

Evaluatieframework

In WP2 “Kortcyclisch ontwikkelen van de methoden en aanscherping op basis van praktijkresultaten” is een evaluatieframework ontwikkeld.

In het projectplan is hierover het volgende aangegeven: “Op basis van het evaluatieframework worden de bovenstaande methodes en middelen en de ervaringen van ketenpartners geëvalueerd.”

Er is gekozen om het evaluatieframework te maken voor de gebruikers van de aanpak, zodat zij zelf tijdens of na afloop van trajecten kunnen evalueren en kunnen leren. Het evaluatieframework is opgenomen (in de vorm van een “Evaluatiekaart”) in stap 4 “Evalueer” van het Werkboek Samen Lokaal in Beweging.

4.2 Kennisoverdracht en publiciteit

4.2.1 *Doelgroepen*

De projectpartners hebben bepaald welke doelgroepen zij willen bereiken met het Werkboek. Deze doelgroepen zijn:

- lokaal opererende organisaties en initiatieven die duurzame energie stimuleren en faciliteren.
- andere organisaties die hiermee bezig zijn, zoals gemeenten.

Vervolgens is bepaald via welke kanalen deze doelgroepen kunnen worden bereikt.

4.2.2 *Presentaties*

De volgende presentaties zijn gegeven over de (tussen)resultaten van het project:

- Presentatie “Enabling sharing and resource efficiency among neighbours by comparing trust and social cohesion in Sweden and the Netherlands”, tijdens de zesde International Workshop on the Sharing Economy (ISWE), Joke Kort (TNO) en Charlie Gullström (KTH, Sweden), 28 juni 2019, Utrecht.
- Presentatie “Samen lokaal in beweging” tijdens het Evenement HIER opgewekt, Djoera Eerland (Buurkracht), Bussum, 29 november 2019.
- Community of Practice 1 en Community of Practice 2: de resultaten zijn ingebracht in de Communities of Practice waar ook externe partijen voor zijn uitgenodigd, die zo kennis hebben kunnen nemen van de tussenresultaten.

4.2.3 Publicaties over het Werkboek

Het Werkboek Samen Lokaal in Beweging is op de volgende websites gepubliceerd:

- HIER Opgewekt: “Sociale cohesie: hét smeermiddel voor je buurtaanpak” (18 december 2019), <https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/sociale-cohesie-het-smeermiddel-voor-je-buurtaanpak>
- HIER Opgewekt: “Mensen betrekken bij je energie-initiatief: werkboek” (23 maart 2020), <https://www.hieropgewekt.nl/kennisdossiers/mensen-betrekken-bij-je-energie-initiatief-werkboek>
- Buurkracht: Onderzoek TNO & Buurkracht: lokale initiatieven helpen bij verduurzaming wijk of dorp (19 maart 2020), <https://www.stichtingbuurkracht.nl/onderzoek-tno-buurkracht-lokale-initiatieven-helpen-bij-verduurzaming-wijk-of-dorp/>
- Energy.nl: Samen Lokaal in Beweging. Werkboek (19 maart 2020) <https://energy.nl/publication/samen-lokaal-in-beweging-werkboek/>
- TNO Insights: Lokale initiatieven helpen bij verduurzaming wijk of dorp (19 maart 2020) <https://www.tno.nl/nl/tno-insights/artikelen/lokale-initiatieven-helpen-bij-verduurzaming-wijk-of-dorp/>
- Biind: Platform voor de fysieke leefomgeving: Lokale initiatieven goed voor verduurzaming dorp of wijk (31 maart 2020) <https://www.biind.nl/artikel/lokale-initiatieven-goed-voor-verduurzaming-dorp-of-wijk>
- De Participatiecoalitie: <https://departicipatiecoalitie.nl/document/werkboek-samen-lokaal-in-beweging/>

De volgende publicatie staat nog gepland:

- Magazine Binnenlands Bestuur (gepland mei 2020).

4.2.4 Social media

De volgende social media zijn ingezet om het Werkboek onder de aandacht te brengen:

- LinkedIn, door Buurkracht en TNO
- Twitter, door Buurkracht en TNO.

4.2.5 Persoonlijke verspreiding van het Werkboek Samen Lokaal in Beweging

Het Werkboek Samen Lokaal in Beweging is gericht gemaild naar:

- ruim 30 lokale initiatieven die tijdens het Event “HIER opgewekt” hebben aangegeven interesse te hebben in het Werkboek.
- deelnemers (en geïnteresseerden die niet aanwezig konden zijn) van de twee Communities of Practice.
- medewerkers van het H2020 project Making City (<http://makingcity.eu/>)
- Een contactpersoon die werkt aan de energietransitie op Aruba
- Een politiek fractie van de gemeente Midden-Drenthe
- Een bedrijf dat een tool voor energiemangement aanbiedt
- Een duurzame bank.

4.2.6 *Nieuwsbrieven*

Het Werkboek is onder de aandacht gebracht in de volgende nieuwsbrieven:

- Nieuwsbrief HIER opgewekt "Hoe krijg je meer mensen mee" (28/1/2020)
- Nieuwsbrief Participatie coalitie (maart 2020).

5 Opvolging en doorontwikkeling

Zowel Buurkracht als TNO zetten het Werkboek in een aantal projecten om zo (door) te bouwen op de kennis die is ontwikkeld in het project Samen Lokaal in Beweging. Dit gebeurt onder meer in de onderstaande projecten en in de straat-, buurt- en wijkaanpakken die Buurkracht ontwikkelt en continue verbetert.

- Integrale Energietransitie Bestaande Bouw, Meerjarige Missiegedreven Innovatie Programma's (MMIP's): dit programma richt zich op innovatieve oplossingen voor warmteconversie en opslag, digitalisering, industrialisatieconcepten, ketenintegratie en samenwerkingsvormen.
<https://www.tno.nl/nl/over-tno/nieuws/2019/12/meerjarig-innovatie-programma-rond-verduurzaming-bestaande-bouw-gestart/>
- In de Europese H2020 projecten MAKING-CITY en POCITYF wordt onderzoek gedaan naar integrale oplossingen in steden. In deze projecten speelt samenwerking een essentiële rol om de energietransitie en de "Positive Energy Districts (PEDs)" te realiseren. Burger participatie, wijkaanpak, en aanbieders/andere stakeholders werken hierin samen en er worden modellen, processen en methoden en tools (onder meer op het vlak van participatie en business modellen) ontwikkeld om deze samenwerking te verbeteren.
 - o In Making City, gestart in December 2018, worden procedures en methodologieën ontwikkeld die zijn gebaseerd op het "Positive Energy District (PED)" concept. Een PED is "a district with annual net zero energy import and net zero carbon emissions, working towards an annual local surplus production of renewable energy" in the European Strategic Energy Technology Plan (SET Plan)." Het PED concept zal worden getest en gevalideerd in twee "light house cities"; Groningen en Oulu (Finland). Het PED concept wordt gerepliceerd in zes "follower cities".
<http://makingcity.eu/>
 - o Het H2020 project "Positive Energy City Transformation Framework" (POCITYF) is erop gericht om historische steden groener, "smarter" en beter leefbaar te maken, en tegelijkertijd het cultureel erfgoed te respecteren.
Twee zogeheten "lighthouse" steden - Evora (Portugal) en Alkmaar – fungeren als testbed voor de innovatieve oplossingen van POCITYF. Zes "fellow cities" zullen vervolgens met deze oplossingen aan de slag gaan.
<https://pocityf.eu/>
- SHIFFT is een INTERREG 2 Zeeën-project dat de adoptie van koolstofarme verwarming in bestaande woon- en gemeenschapsgebouwen stimuleert. Er is een enorm potentieel om de CO₂-uitstoot te verminderen door de toepassing van koolstofarme verwarming. Maar een gebrek aan bewustzijn en kennis over de beschikbare technische opties en de voordelen van duurzame verwarming, naast de initiële investeringskosten van maatregelen, maakt dat de voortgang traag is. SHIFFT helpt dit aan te pakken door maatregelen te nemen in een aantal proefgebieden om duurzame verwarming te demonstreren, samen te werken met burgers om het bewustzijn te vergroten, belemmeringen weg te nemen, prikkels te ontwikkelen en samen oplossingen te creëren voor de overgang naar duurzame verwarming, stadsgebaseerde strategieën te ontwikkelen in de 4 zeeën-landen en "best practices" te ontwikkelen en te delen.
<https://shiffproject.eu/>